

๙. พลภกา

[๔๔] สวตถินทาน : ปญจิมานิ ภิกขเว พลानิ. กตมานิ ปญจ ? สทฐापलं वीरियपलं
 สติपलं สมาริपलं ปญญาพลं. อิมานิ โข ภิกขเว ปญจ พลानิ.

อปปี จ อญฺจสญฺจิจิ พลानิ : สทฐापลं, วีรियพลं, สติพลं, สมาริพลं, ปญญาพลं, หิริพลं,
 โอตตปปพลं, ปฏิสงฺขานพลं, ภาวนापลं, อนวชฺชพลं, สงฺคหพลं, ขนฺติพลं, ปญฺจตฺติพลं, นิชฺฌตฺติ
 พลं, อิสฺสรियพลं, อธิญฺ्ञานพลं, สมถพลं, วิปสฺสนापลं, ทส เสกฺขพลานิ, ทส อเสกฺขพลานิ, ทส
 ขีณาสวพลานิ, ทส อิทฺธิพลานิ, ทส ตถาคตพลานิ.

กตมํ สทฐापลं ? อสฺสทฺธิเย น กมฺปตีติ สทฐापลं, สหชาตานิ ฌมฺมานํ อฺปตฺถมฺภนญฺเจน
 สทฐापลं, กิเลสานิ ปรียาทานญฺเจน สทฐापลं, ปฏิวเฐทิวโธธนญฺเจน สทฐापลं, จิตตสฺส
 อธิญฺ्ञานญฺเจน สทฐापลं, จิตตสฺส โวทานญฺเจน สทฐापลं, วิเสสาคิคมญฺเจน สทฐापลं, อุตฺตริ
 ปฏิวเฐนญฺเจน สทฐापลं, สจฺจามิสฺสมยญฺเจน สทฐापลं, นิโรเธ ปตฺติญฺ्ञาปกญฺเจน สทฐापลं; อิทํ
 สทฐापลं. (๑)

กตมํ วีรियพลं ? โกสฺสชฺเช น กมฺปตีติ วีรियพลं, สหชาตานิ ฌมฺมานํ อฺปตฺถมฺภนญฺเจน วีรिय
 พลं, กิเลสานิ ปรียาทานญฺเจน วีรियพลं, ปฏิวเฐทิวโธธนญฺเจน วีรियพลं, จิตตสฺส อธิญฺ्ञานญฺเจน
 วีรियพลं, จิตตสฺส โวทานญฺเจน วีรियพลं, วิเสสาคิคมญฺเจน วีรियพลं, อุตฺตริปฏิวเฐนญฺเจน
 วีรियพลं, สจฺจามิสฺสมยญฺเจน วีรियพลं, นิโรเธ ปตฺติญฺ्ञาปกญฺเจน วีรियพลं; อิทํ วีรियพลं. (๒)

กตมํ สติพลं ? ปมาเท น กมฺปตีติ สติพลं, สหชาตานิ ฌมฺมานํ อฺปตฺถมฺภนญฺเจน สติพลं
 ๗เปยฺ นิโรเธ ปตฺติญฺ्ञาปกญฺเจน สติพลं; อิทํ สติพลं. (๓)

กตมํ สมาริพลं ? อฺทฺทจฺเจ น กมฺปตีติ สมาริพลं, สหชาตานิ ฌมฺมานํ อฺปตฺถมฺภนญฺเจน
 สมาริพลं ๗เปยฺ นิโรเธ ปตฺติญฺ्ञาปกญฺเจน สมาริพลं; อิทํ สมาริพลं. (๔)

กตมํ ปญญาพลं? อวิชฺชาย น กมฺปตีติ ปญญาพลं, สหชาตานิ ฌมฺมานํ อฺปตฺถมฺภนญฺเจน
 ปญญาพลं ๗เปยฺ นิโรเธ ปตฺติญฺ्ञาปกญฺเจน ปญญาพลं; อิทํ ปญญาพลं. (๕)

กตมํ หิริพลं ? เนกฺขมฺเมเนน กามจฺจนฺทํ หิริยตีติ¹ หิริพลं, อพฺยาปาเทเนน พฺยาปาทํ หิริยตีติ
 หิริพลं, อาโลกสฺสญฺญาเย ถีนมิทฺธํ หิริยตีติ หิริพลं, อวิกฺเขเปเนน อฺทฺทจฺจํ หิริยตีติ หิริพลं,
 ฌมฺมวตฺถาเนเนน วิจิกิจฺจํ หิริยตีติ หิริพลं, ฌาเนเนน อวิชฺชํ หิริยตีติ หิริพลं, ปาโมชฺเชเนน อรตี หิริยตีติ
 หิริพลं, ปจฺมชฺชฌาเนเนน นีวรเณน หิริยตีติ หิริพลं ๗เปยฺ อรหตฺตมคฺเคเนน สพฺพกิเลสเณน หิริยตีติ หิริพลं;
 อิทํ หิริพลं. (๖)

กตมํ โอตตปปพลं ? เนกฺขมฺเมเนน กามจฺจนฺทํ โอตตปปตีติ โอตตปปพลं, อพฺยาปาเทเนน
 พฺยาปาทํ โอตตปปตีติ โอตตปปพลं, อาโลกสฺสญฺญาเย ถีนมิทฺธํ โอตตปปตีติ โอตตปปพลं,
 อวิกฺเขเปเนน อฺทฺทจฺจํ โอตตปปตีติ โอตตปปพลं, ฌมฺมวตฺถาเนเนน วิจิกิจฺจํ โอตตปปตีติ โอตตปป
 พลं, ฌาเนเนน อวิชฺชํ โอตตปปตีติ โอตตปปพลं, ปาโมชฺเชเนน อรตี โอตตปปตีติ โอตตปปพลं,

¹ อ.ม. หิริยตีติ. เอมฺปริปิ

ปจฺมชฺชฎาเนน นีวรเณ โอตตปฺปตีติ โอตตปฺปพลํ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิเลสเ โอตตปฺปตีติ โอตตปฺปพลํ; อิทํ โอตตปฺปพลํ. (๗)

กตมํ ปฏิสงฺขานพลํ ? เนกขมฺเมน กามจฺจนฺทํ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, อพฺยาปาเทน พฺยาปาทํ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, อาโลกสญฺญา ยถา นิมิตฺทํ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, อวิกฺเขเปน อุกฺทจฺจํ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, ฐมฺมวตฺถาเนน วิจิกิฉฺฉํ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, ฌาเนน อวิชฺชํ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, ปาโมชฺเชน อรตี ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ, ปจฺมชฺชฎาเนน นีวรเณ ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิเลส ปฏิสงฺขาทีติ ปฏิสงฺขานพลํ; อิทํ ปฏิสงฺขานพลํ. (๘)

กตมํ ภาวนาพลํ ? กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, ถีนมิทฺทํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, อุกฺทจฺจํ ปชฺชนฺโต อวิกฺเขปํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, วิจิกิฉฺฉํ ปชฺชนฺโต ฐมฺมวตฺถานํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, อวิชฺชํ ปชฺชนฺโต ฌาณํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, อรตี ปชฺชนฺโต ปาโมชฺชํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ, นีวรเณ ปชฺชนฺโต ปจฺมชฺชฎานํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ ฯเปฯ สพฺพกิเลส ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺคํ ภเวตีติ ภาวนาพลํ; อิทํ ภาวนาพลํ. (๙)

กตมํ อนวชฺชพลํ ? กามจฺจนฺทสฺส ปหีนตฺตา เนกขมฺเม นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, พฺยาปาทสฺส ปหีนตฺตา อพฺยาปาเท นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, ถีนมิทฺทสฺส ปหีนตฺตา อาโลกสญฺญา นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, อุกฺทจฺจสฺส ปหีนตฺตา อวิกฺเขเป นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, วิจิกิฉฺฉาย ปหีนตฺตา ฐมฺมวตฺถาเน นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, อวิชฺชาย ปหีนตฺตา ฌาเน นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, อรติยา ปหีนตฺตา ปาโมชฺเช นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ, นีวรณานํ ปหีนตฺตา ปจฺมชฺชฎาเน นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสานํ ปหีนตฺตา อรหตฺตมคฺเค นตฺถิ กิณฺจิจิ วชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ; อิทํ อนวชฺชพลํ. (๑๐)

กตมํ สงฺคหพลํ ? กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมวเสณ จิตฺตํ สงฺคณฺหาตีติ สงฺคหพลํ, พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทวเสณ จิตฺตํ สงฺคณฺหาตีติ สงฺคหพลํ. ถีนมิทฺทํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสณ จิตฺตํ สงฺคณฺหาตีติ สงฺคหพลํ ฯเปฯ สพฺพกิเลส ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสณ จิตฺตํ สงฺคณฺหาตีติ สงฺคหพลํ; อิทํ สงฺคหพลํ. (๑๑)

กตมํ ขนฺติพลํ ? กามจฺจนฺทสฺส ปหีนตฺตา เนกขมฺมํ ขมตีติ ขนฺติพลํ, พฺยาปาทสฺส ปหีนตฺตา อพฺยาปาโท ขมตีติ ขนฺติพลํ, ถีนมิทฺทสฺส ปหีนตฺตา อาโลกสญฺญา ขมตีติ ขนฺติพลํ, อุกฺทจฺจสฺส ปหีนตฺตา อวิกฺเขโป ขมตีติ ขนฺติพลํ, วิจิกิฉฺฉาย ปหีนตฺตา ฐมฺมวตฺถานํ ขมตีติ ขนฺติพลํ, อวิชฺชาย ปหีนตฺตา ฌาณํ ขมตีติ ขนฺติพลํ, อรติยา ปหีนตฺตา ปาโมชฺชํ ขมตีติ ขนฺติพลํ, นีวรณานํ ปหีนตฺตา ปจฺมชฺชฎานํ ขมตีติ ขนฺติพลํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสานํ ปหีนตฺตา อรหตฺตมคฺโค ขมตีติ ขนฺติพลํ; อิทํ ขนฺติพลํ. (๑๒)

กตมํ ปญฺเจตฺตํ ? กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมวเสน จิตฺตํ ปญฺเจตฺตํ² ปญฺเจตฺตํ พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทวเสน จิตฺตํ ปญฺเจตฺตํ ปญฺเจตฺตํ, ถีนมิตฺตํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตํ ปญฺเจตฺตํ ปญฺเจตฺตํ ๕เปฯ สพฺพกิเลสํ ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ ปญฺเจตฺตํ ปญฺเจตฺตํ; อิทํ ปญฺเจตฺตํ. (๑๓)

กตมํ นิชฺฌตฺตํ ? กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมวเสน จิตฺตํ นิชฺฌตฺตํ นิชฺฌตฺตํ, พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทวเสน จิตฺตํ นิชฺฌตฺตํ นิชฺฌตฺตํ, ถีนมิตฺตํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตํ นิชฺฌตฺตํ นิชฺฌตฺตํ ๕เปฯ สพฺพกิเลสํ ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ นิชฺฌตฺตํ นิชฺฌตฺตํ; อิทํ นิชฺฌตฺตํ. (๑๔)

กตมํ อีสฺสรียํ ? กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมวเสน จิตฺตํ วสํ วตฺเตตฺตํ อีสฺสรียํ, พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทวเสน จิตฺตํ วสํ วตฺเตตฺตํ อีสฺสรียํ, ถีนมิตฺตํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตํ วสํ วตฺเตตฺตํ อีสฺสรียํ ๕เปฯ สพฺพกิเลสํ ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ วสํ วตฺเตตฺตํ อีสฺสรียํ; อิทํ อีสฺสรียํ. (๑๕)

กตมํ อธิจฺจนํ ? กามจฺจนฺทํ ปชฺชนฺโต เนกขมฺมวเสน จิตฺตํ อธิจฺจนํ อธิจฺจนํ, พฺยาปาทํ ปชฺชนฺโต อพฺยาปาทวเสน จิตฺตํ อธิจฺจนํ อธิจฺจนํ, ถีนมิตฺตํ ปชฺชนฺโต อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตํ อธิจฺจนํ อธิจฺจนํ ๕เปฯ สพฺพกิเลสํ ปชฺชนฺโต อรหตฺตมคฺควเสน จิตฺตํ อธิจฺจนํ อธิจฺจนํ; อิทํ อธิจฺจนํ. (๑๖)

กตมํ สมถํ ? เนกขมฺมวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถํ, อพฺยาปาทวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถํ, อาโลกสญฺญาวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถํ ๕เปฯ ปฏฺนิสฺสคฺคานุปฺสฺสี อสฺสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถํ, ปฏฺนิสฺสคฺคานุปฺสฺสี ปสฺสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตา อวิกฺเขโป สมถํ.

สมถพฺลนฺติ เกณฺฏเจเน สมถํ ? ปจฺมชฺฌาเนน นีวรเณ น กมฺปตฺติ สมถํ, ทุตฺตชฺฌาเนน วิตฺตกฺวิจาเร น กมฺปตฺติ สมถํ, ตตฺตชฺฌาเนน ปิตฺติยา น กมฺปตฺติ สมถํ, จตฺตชฺฌาเนน สุขทุกฺเข น กมฺปตฺติ สมถํ, อากาสาณญฺจาตฺนสมาปฺตฺติยา รุปสฺสญฺญาปฏฺนิสฺสญฺญา นานตฺตสฺสญฺญา น กมฺปตฺติ สมถํ, วิญฺญาณญฺจาตฺนสมาปฺตฺติยา อากาสาณญฺจาตฺนสฺสญฺญา น กมฺปตฺติ สมถํ, อากิณฺณญฺญาตฺนสมาปฺตฺติยา วิญฺญาณญฺจาตฺนสฺสญฺญา น กมฺปตฺติ สมถํ, เนวสฺสญฺยานาสฺสญฺญาตฺนสมาปฺตฺติยา อากิณฺณญฺญาตฺนสฺสญฺญา น กมฺปตฺติ สมถํ. อุกฺกจฺเจ จ อุกฺกจฺเจสฺสคฺคกิเลสํ จ ขนฺธํ จ น กมฺปตฺติ น จลฺลิตํ น เวนฺตฺติ สมถํ; อิทํ สมถํ. (๑๗)

กตมํ วิปฺสฺสนาํ ? อนิจฺจานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนา, ทุกฺขานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนา ๕เปฯ ปฏฺนิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนา, รุเป อนิจฺจานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนา, รุเป ทุกฺขานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนา ๕เปฯ รุเป ปฏฺนิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนา, เวทนาย ๕เปฯ สญฺญา สงฺขาราเรสุ.

² อ.ม., อ. ปญฺญาเปตฺติ. เอมฺปริปี

วิญญาณ. จกฺขุสฺมี ๔เปฯ ชรามรณ อนิจฺจานุสฺสนา วิปฺสฺสนาพฺลํ, ชรามรณ ทุกฺขานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพฺลํ, ชรามรณ ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนา วิปฺสฺสนาพฺลํ.

วิปฺสฺสนาพฺลนฺติ เกณฺฏเจฺน วิปฺสฺสนาพฺลํ ? อนิจฺจานุสฺสนาย นิจฺจสฺสญฺาย น กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, ทุกฺขานุปฺสฺสนาย สฺขสฺสญฺาย น กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, อนตฺตานุสฺสนาย อตฺตสฺสญฺาย กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, นิพฺพิทานุสฺสนาย นนฺทียา น กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, วิราคานุปฺสฺสนาย ราเค น กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, นิโรธานุปฺสฺสนา สมฺทเย น กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, ปฏฺินิสฺสคฺคานุปฺสฺสนาย อาทาเน น กมฺปตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ, อวิชฺชาย อวิชฺชาสหคฺตกิเลเส จ ขนฺธเ จ น กมฺปตีติ น จลฺลิตฺติ น เวธตีติ วิปฺสฺสนาพฺลํ; อิทํ วิปฺสฺสนาพฺลํ. (๑๘)

กตฺมานิ ทส เสกฺขพฺลานิ,³ ทส อเสกฺขพฺลานิ⁴ ? สมฺมาทิฏฺฐี สิกฺขตีติ เสกฺขพฺลํ, ตตฺถ สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพฺลํ. สมฺมาสงฺกปฺปํ สิกฺขตีติ เสกฺขพฺลํ, ตตฺถ สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพฺลํ. สมฺมาวาจํ ๔เปฯ สมฺมากมฺมนฺตํ. สมฺมาอาชีวี. สมฺมาวายามํ. สมฺมาสตี. สมฺมาสมาริ. สมฺมาถาณํ. สมฺมาวิมุตฺตี สิกฺขตีติ เสกฺขพฺลํ. ตตฺถ สิกฺขิตตฺตา อเสกฺขพฺลํ. อิมานิ ทส เสกฺขพฺลานิ, ทส อเสกฺขพฺลานิ. (๑๙ – ๒๐) (=๓๘)

กตฺมานิ ทส ซีณาสวพฺลานิ ? อธิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อนิจฺจโต สพฺเพ สงฺขารา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สฺสทิฏฺฐจา โหนฺติ. ยมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อนิจฺจโต สพฺเพ สงฺขารา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สฺสทิฏฺฐจา โหนฺติ, อิทมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พฺลํ โหติ, ยํ พฺลํ อาคมฺม ซีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏฺิจานาติ “ซีณา เม อาสวา”ติ. (๑)

ปฺน จปรํ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน องฺคารกาสุปฺมา กามา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สฺสทิฏฺฐจา โหนฺติ. ยมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน องฺคารกาสุปฺมา กามา ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สฺสทิฏฺฐจา โหนฺติ, อิทมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พฺลํ โหติ, ยํ พฺลํ อาคมฺม ซีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏฺิจานาติ “ซีณา เม อาสวา”ติ. (๒)

ปฺน จปรํ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณํ วิเวกปฺพภารํ วิเวกญฺจํ เนกฺขมฺมาภิริตํ พฺยนฺตีภฺตํ สพฺพโส อาสวญฺจานิเยหิ ฌมฺเมหิ. ยมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน วิเวกนินฺนํ จิตฺตํ โหติ วิเวกโปณํ วิเวกปฺพภารํ วิเวกญฺจํ เนกฺขมฺมาภิริตํ พฺยนฺตีภฺตํ สพฺพโส อาสวญฺจานิเยหิ ฌมฺเมหิ, อิทมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พฺลํ โหติ, ยํ พฺลํ อาคมฺม ซีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏฺิจานาติ “ซีณา เม อาสวา”ติ. (๓)

ปฺน จปรํ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตารโ สติปฺญฺจานา ภาวิตา โหนฺติ สฺสภาวิตา. ยมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตารโ สติปฺญฺจานา ภาวิตา โหนฺติ สฺสภาวิตา อิทมฺปิ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พฺลํ โหติ, ยํ พฺลํ อาคมฺม ซีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏฺิจานาติ “ซีณา เม อาสวา”ติ. (๔)

ปฺน จปรํ ซีณาสวสฺส ภิกฺขุโน จตฺตารโ สมฺมปฺปชานา ภาวิตา โหนฺติ สฺสภาวิตา ๔เปฯ จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา โหนฺติ สฺสภาวิตา. ปญฺจินฺทริยานิ ภาวิตานิ โหนฺติ สฺสภาวิตานิ. ปญฺจ

³ อ.ม. เสกขพฺลานิ. เอมฺปริปี

⁴ อ.ม. อเสกขพฺลานิ. เอมฺปริปี

พลานี ภาวิตานี โหนติ สุภาวิตานี. สตต โพชฌงคภา ภาวิตา โหนติ ๕เปฯ อริโย อฏฺฐงคโก มคฺโค ภาวิตो โหติ สุภาวิตो. ยมฺปิ ฐีณาสวสฺส ภิกฺขุโน อฏฺฐงคโก มคฺโค ภาวิตो โหติ สุภาวิตो. อิทมฺปิ ฐีณาสวสฺส ภิกฺขุโน พลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ฐีณาสโว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยํ ปฏิชานาติ “ฐีณา เม อาสวา”ติ; อิมานี ทส ฐีณาสวสฺส พลานี. (๕ – ๑๐) (= ๔๘)

กตมานิ ทส อธิธิพลานี ? อธิฐฺจานา อธิธิ, วิกุพฺพนา อธิธิ, มโนมยา อธิธิ, ฌาณ วิปฺพารา อธิธิ, สมภาวิปฺพารา อธิธิ, อริยา อธิธิ, กมฺมวิปากษา อธิธิ, ปุณฺณวโต อธิธิ, วิชฺชามยา อธิธิ, ตตฺถ ตตฺถ สมมาปโยคปฺปจฺจยา อธิฐฺณนฺญเจณ อธิธิ; อิมานี ทส อธิธิพลานี. (๑๐) (= ๕๘)

กตมานิ ทส ตถาคตพลานี ? อธิ ตถาคโต จานญจ จานโต อฏฺฐจानญจ อฏฺฐจानโต ยถา ภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ ตถาคโต จานญจ จานโต อฏฺฐจानญจ อฏฺฐจानโต ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺจานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีนฺหาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ. (๑)

ปุณ จปรํ ตถาคโต อตีตนาถตปฺจฺจุปฺปนฺนํ กมฺมสมาทานํ จานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ ตถาคโต อตีตนาถตปฺจฺจุปฺปนฺนํ กมฺมสมาทานํ จานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺจานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีนฺหาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ. (๒)

ปุณ จปรํ ตถาคโต สพฺพตฺถคามินี ปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ ตถาคโต สพฺพตฺถคามินี ปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺจานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีนฺหาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ. (๓)

ปุณ จปรํ ตถาคโต อเนกธาตุนานาธาตฺวโลกํ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ ตถาคโต อเนกธาตุนานาธาตฺวโลกํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ๕เปฯ (๔)

ปุณ จปรํ ตถาคโต สตฺตทานํ นานาธิมฺุตติกตํ ยถาภูตํ ปชานาติ, ยมฺปิ ตถาคโต สตฺตทานํ นานาธิมฺุตติกตํ ยถาภูตํ ปชานาติ. อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ๕เปฯ (๕)

ปุณ จปรํ ตถาคโต ปรสฺตฺตทานํ ปรปฺุคฺคฺลานํ อธิทฺริยปโรปฺริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ ตถาคโต ปรสฺตฺตทานํ ปรปฺุคฺคฺลานํ อธิทฺริยปโรปฺริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ๕เปฯ (๖)

ปุณ จปรํ ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐจานํ ยถาภูตํ ปชานาติ. ยมฺปิ ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐจานํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ๕เปฯ (๗)

ปุณ จปรํ ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ : เอกํปิ ชาตี เทวํปิ ชาตีโย ๕เปฯ อิติ สาการํ สอฺุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. ยมฺปิ ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ : เอกํปิ ชาตี เทวํปิ ชาตีโย ๕เปฯ อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ๕เปฯ (๘)

ปุณ จปรํ ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเณน อติกฺกนฺตมานุสฺเสน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อฺุปฺชชฺมาเน. ยมฺปิ ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเณน อติกฺกนฺตมานุสฺเสน ๕เปฯ อิทมฺปิ ตถาคตสฺส ๕เปฯ (๙)

ปุณ จปริ ตถาคโต อสวานัน ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตตี ปญญาวิมุตตี ทิฏฺฐเจว ญมฺเม สยํ
อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ. ยมฺปิ ตถาคโต อสวานัน ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตตี ปญญา
วิมุตตี ทิฏฺฐเจว ญมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ, อิทมฺปิ ตถาคตฺสฺส ตถาคตฺพลํ
โหติ, ยํ พลํ อากมฺม ตถาคโต อสภณฺจानัน ปฏฺิจานาติ, ปรีสาสุ สีนฺนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเต
ติ; อิมานิ ทสฺส ตถาคตฺพลานิ. (๑๐) (= ๖๘)

[๔๕] เกณญฺเจเน สทฺฐาพลํ. เกณญฺเจเน วิริยฺพลํ. เกณญฺเจเน สติพลํ. เกณญฺเจเน สมาริพลํ.
เกณญฺเจเน ปญญาพลํ. เกณญฺเจเน หิริพลํ. เกณญฺเจเน โอตฺตปฺปพลํ. เกณญฺเจเน ปฏฺิจสงฺขานพลํ ๗เปฯ
เกณญฺเจเน ตถาคตฺพลํ ? อสฺสทฺธิเย อกมฺปิยญฺเจเน สทฺฐาพลํ. โกสฺชเช อกมฺปิยญฺเจเน วิริยฺพลํ.
ปมาเท อกมฺปิยญฺเจเน สติพลํ. อุทฺทจฺเจ อกมฺปิยญฺเจเน สมาริพลํ. อวิชฺชาย อกมฺปิยญฺเจเน
ปญญาพลํ. หิริยติ ปาปเก อกฺุสฺเส ญมฺเมติ หิริพลํ. โอตฺตปฺปติ ปาปเก อกฺุสฺเส ญมฺเมติ โอตฺตปฺป
พลํ. ญาณน กิเลเส ปฏฺิจสงฺขาตีติ ปฏฺิจสงฺขานพลํ. ตตฺถ ชาตา ญมฺมา เอกฺรสา โหนฺตีติ ภาวนาพลํ.
ตตฺถ นตฺถิ กิณฺจ วิชฺชนฺติ อนวชฺชพลํ. เตน จิตฺตํ สงฺคณฺหาตีติ สงฺคหพลํ. ตํ ตสฺส⁵ ขมตีติ ขนฺติพลํ.
เตน จิตฺตํ ปญฺญเปตีติ ปญฺญตฺติพลํ. เตน จิตฺตํ นิชฺฌมาเปตีติ นิชฺฌตฺติพลํ. เตน จิตฺตํ วสํ วตฺเตตีติ
อิสิสฺริยพลํ. เตน จิตฺตํ อธิฏฺฐาตีติ อธิฏฺฐานพลํ. เตน จิตฺตํ เอกฺคฺคนฺติ สมถพลํ. ตตฺถ ชาเต ญมฺเม
อนุปฺสฺสตีติ วิปฺสฺสนาพลํ. ตตฺถ สิกฺขตีติ เสกฺขพลํ. ตตฺถ สิกฺขิตฺตฺตา อเสกฺขพลํ. เตน อาสวา ขีณฺนา
ติ ขีณฺนาสวพลํ. ตํ⁶ ตสฺส อิชฺฌตีติ อิทฺธิพลํ. อปฺปเมยฺยญฺเจเน ตถาคตฺพลนฺติ.

พลกถา นิฏฺฐิตา.

๑๐. สฺถุญญกถา

[๔๖] เอวฺมฺเม สฺฐติ :- เอกํ สมฺมํ ภควา สวาทฺธิยํ วิหฺรติ เชตฺวเน อนาถปิณฺฑชฺิกสฺส อาราเม.
อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุสฺสงฺกมิ, อุสฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ
นิสีทิ, เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ : “สฺถุญฺโถ โลโก, สฺถุญฺโถ โลโก’ติ
ภนฺเต วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ‘สฺถุญฺโถ โลโก’ติ วุจฺจตี”ติ ? ยสฺมา โข อานนฺท สฺถุญฺโถ อตฺเตน
วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา สฺถุญฺโถ โลโกติ วุจฺจติ. กิณฺจานนฺท สฺถุญฺโถ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา ?
จกฺขุ⁷ โข อานนฺท สฺถุญฺโถ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ฐฺปา สฺถุญฺญา อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, จกฺขุ
วิญฺญาณํ สฺถุญฺโถ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, จกฺขุสมฺผสฺสโส สฺถุญฺโถ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา,
ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปฺจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สฺขํ วา ทฺกขํ วา อทฺกขมฺสฺขํ วา, ตมฺปิ สฺถุญฺโถ อตฺเตน
วา อตฺตนิเยน วา.

⁵ ฉ.ม. อຍ် ပါၤၤၤ န တိၣ်ၣ်ၣ်ၣ်
⁶ ฉ.ม. อຍ် ပါၤၤၤ န တိၣ်ၣ်ၣ်ၣ်
⁷ ฉ.ม. ဂကုၣ်. ဧဝမုပရိပိ

โสตร์ สุธณฺโณ ๕เปฯ สททา สุธณฺณา. ฆานํ สุธณฺโณ. คนฺธา สุธณฺณา. ชิวหา สุธณฺณา. รัชสา สุธณฺณา. กาโย สุธณฺโณ. โนฏจพฺพา สุธณฺณา. มโน สุธณฺโณ. อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ฌมฺมา สุธณฺณา อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, มโนวิญญานํ สุธณฺโณ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, มโนสมฺมสฺสโส สุธณฺโณ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ยมฺปิํ มโนสมฺมสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทฺยิตํ สฺขํ วา ทฺกขํ วา อทฺกขมฺสฺขํ วา, ตมฺปิ สุธณฺโณ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา. ยสฺมา โข อานนฺท สุธณฺโณ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา “สุธฺนฺโณ โลกิ”ติ วุจฺจตีติ.

๑. มาติกา

[๔๗] สุธณฺณสุธณฺโณ⁸ สงฺขารสุธณฺโณ, วิปริณามสุธณฺโณ, อคฺคสุธณฺโณ, ลกฺขณสุธณฺโณ, วิกฺขมฺภนสุธณฺโณ, ตทงฺคสุธณฺโณ, สมฺมุจฺเจทฺสุธณฺโณ, ปฏฺวิปฺปสฺสทฺธิสุธณฺโณ, นิสฺสรณสุธณฺโณ, อชฺฌตฺตสุธณฺโณ, พหิทฺธาสุธณฺโณ, ทฺภโตสุธณฺโณ, สภาคสุธณฺโณ, วิสฺภาคสุธณฺโณ, เอสฺนาสุธณฺโณ, ปรีคฺคหสุธณฺโณ, ปฏฺฐิลาภสุธณฺโณ, ปฏฺฐิเวธสุธณฺโณ, เอกตฺตสุธณฺโณ, นานตฺตสุธณฺโณ, ขนฺตฺติสุธณฺโณ, อธิญฺจานสุธณฺโณ, ปรีโยคฺคาหนสุธณฺโณ, สมฺปชฺชานสฺส ปวตฺตปรียาทานํ สพฺพสุธณฺณตฺตานํ ปรมตฺถสุธณฺโณ. (๒๕)

๒. นิตฺเทศ

[๔๘] กตมํ สุธณฺโณ สุธณฺโณ ? จกฺขุํ สุธณฺโณ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน วา ฐฺเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามฌมฺเมน วา. โสตร์ สุธณฺโณ ๕เปฯ ฆานํ สุธณฺโณ. ชิวหา สุธณฺณา. กาโย สุธณฺโณ. มโน สุธณฺโณ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา นิจฺเจน วา ฐฺเวน วา สสฺสเตน วา อวิปริณามฌมฺเมน วา; อิทํ สุธณฺณสุธณฺโณ. (๑)

กตมํ สงฺขารสุธณฺโณ ? ตโย สงฺขารธา : ปุณฺณธาภิสฺงฺขาโร อปุณฺณธาภิสฺงฺขาโร อานนฺธธาภิสฺงฺขาโร. ปุณฺณธาภิสฺงฺขาโร อปุณฺณธาภิสฺงฺขาเรน จ อานนฺธธาภิสฺงฺขาเรน จ สุธณฺโณ. อปุณฺณธาภิสฺงฺขาโร ปุณฺณธาภิสฺงฺขาเรน จ อานนฺธธาภิสฺงฺขาเรน จ สุธณฺโณ, อานนฺธธาภิสฺงฺขาโร ปุณฺณธาภิสฺงฺขาเรน จ อปุณฺณธาภิสฺงฺขาเรน จ สุธณฺโณ; อิเม ตโย สงฺขารธา.

อปเรปี ตโย สงฺขารธา : กายสฺงฺขาโร วจีสฺงฺขาโร จิตฺตสฺงฺขาโร. กายสฺงฺขาโร วจีสฺงฺขาเรน จ จิตฺตสฺงฺขาเรน จ สุธณฺโณ, วจีสฺงฺขาโร กายสฺงฺขาเรน จ จิตฺตสฺงฺขาเรน จ สุธณฺโณ, จิตฺตสฺงฺขาโร กายสฺงฺขาเรน จ วจีสฺงฺขาเรน จ สุธณฺโณ; อิเม ตโย สงฺขารธา.

อปเรปี ตโย สงฺขารธา : อตีตา สงฺขารธา อนาคตา สงฺขารธา ปจฺจุปฺปนฺนา สงฺขารธา. อตีตา สงฺขารธา อนาคเตหิ จ ปจฺจุปฺปนฺเนหิ จ สงฺขารเอหิ สุธณฺณา, อนาคตา สงฺขารธา อตีเตหิ จ ปจฺจุปฺปนฺเนหิ จ สงฺขารเอหิ สุธณฺณา, ปจฺจุปฺปนฺนา สงฺขารธา อตีเตหิ จ อนาคเตหิ จ สงฺขารเอหิ สุธณฺณา; อิเม ตโย สงฺขารธา; อิทํ สงฺขารสุธณฺโณ. (๒)

กตมํ วิปริณามสุธณฺโณ ? ชาตํ ฐฺปิํ สภาเวน สุธณฺโณ, วิคตํ ฐฺปิํ วิปริณตฺถเวจฺว สุธณฺณญฺจ, ชาตา เวทนา สภาเวน สุธณฺณา, วิคตา เวทนา วิปริณตา เวจฺว สุธณฺณา จ ๕เปฯ ชาตา สุธณฺณา

⁸ ก. สุธณฺโณ สุธณฺโณ. เหวมฺบรีปี

ชาตา สงขารธา ชาตํ. วิญญาณํ. ชาตํ จกฺขุ ๕เปฯ ชาโต ภาโว สภาเวณ สุญฺโณ, วิคฺโต ภาโว วิปริณโต เจว สุญฺโณ จ; อิทํ วิปริณามสุญฺณํ. (๓)

กตมํ อคฺคสุญฺณํ ? อคฺคเมตํ ปทํ, เสฏฺฐจเมตํ ปทํ, วิสิฏฺฐจเมตํ^๑ ปทํ, ยทิตํ สพฺพสงฺขาร สมฺโถ สพฺพูปธิปฏินีสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ; อิทํ อคฺคสุญฺณํ. (๔)

กตมํ ลกฺขณสุญฺณํ ? เทว ลกฺขณานิ พาลลกฺขณญจ ปณฺทิตลกฺขณญจ. พาลลกฺขณํ ปณฺทิตลกฺขณเณน สุญฺณํ, ปณฺทิตลกฺขณํ พาลลกฺขณเณน สุญฺณํ. ตีนฺนิ ลกฺขณานิ อฺปปาทลกฺขณํ วยลกฺขณํ จิตฺตฺตลฺกฺขณํ. อฺปปาทลกฺขณํ วยลกฺขณเณน จ จิตฺตฺตลฺกฺขณเณน จ สุญฺณํ, วยลกฺขณํ อฺปปาทลกฺขณเณน จ จิตฺตฺตลฺกฺขณเณน จ สุญฺณํ, จิตฺตฺตลฺกฺขณํ อฺปปาทลกฺขณเณน จ วยลกฺขณเณน จ สุญฺณํ.

รูปสฺส อฺปปาทลกฺขณํ วยลกฺขณเณน จ จิตฺตฺตลฺกฺขณเณน จ สุญฺณํ, รูปสฺส วยลกฺขณํ อฺปปาทลกฺขณเณน จ จิตฺตฺตลฺกฺขณเณน จ สุญฺณํ, รูปสฺส จิตฺตฺตลฺกฺขณํ อฺปปาทลกฺขณเณน จ วยลกฺขณเณน จ สุญฺณํ. เวทนาย ๕เปฯ สญฺญาเย. สงฺขารานํ. วิญญาณสฺส. จกฺขุสฺส ๕เปฯ ชรามรณสฺส อฺปปาทลกฺขณํ วยลกฺขณเณน จ จิตฺตฺตลฺกฺขณเณน จ สุญฺณํ, ชรามรณสฺส วยลกฺขณํ อฺปปาทลกฺขณเณน จ จิตฺตฺตลฺกฺขณเณน จ สุญฺณํ, ชรามรณสฺส จิตฺตฺตลฺกฺขณํ อฺปปาทลกฺขณเณน จ วยลกฺขณเณน จ สุญฺณํ. อิทํ ลกฺขณสุญฺณํ. (๕)

กตมํ วิกฺขมฺภณสุญฺณํ ? เนกฺขมฺเมณ กามจฺฉนฺโท วิกฺขมฺภิตฺโต เจว สุญฺโณ จ, อพฺยาปาเทน พฺยาปาโท วิกฺขมฺภิตฺโต เจว สุญฺโณ จ, อาโลกสญฺญาเย ถีนมฺิทํ วิกฺขมฺภิตฺตฺตเจว สุญฺณญจ, อวิกฺเขเปเน อฺทุทจฺจํ วิกฺขมฺภิตฺตเจว สุญฺณญจ, ฌมฺมวตฺถาเนน วิจิกิฉฺชา วิกฺขมฺภิตฺตา เจว สุญฺญา จ, ญาเนน อวิชฺชา วิกฺขมฺภิตฺตา เจว สุญฺญา จ, ปามฺุชฺเชน อรติ วิกฺขมฺภิตฺตา เจว สุญฺญา จ, ปจฺมชฺฌาเนน นีวรณา วิกฺขมฺภิตฺตา เจว สุญฺญา จ ๕เปฯ อรหตฺตมคฺเคณ สพฺพกิเลสฺสา วิกฺขมฺภิตฺตา เจว สุญฺญา จ; อิทํ วิกฺขมฺภณสุญฺณํ. (๖)

กตมํ ตทงฺคสุญฺณํ ? เนกฺขมฺเมณ กามจฺฉนฺโท ตทงฺคสุญฺโณ, อพฺยาปาเทน พฺยาปาโท ตทงฺคสุญฺโณ, อาโลกสญฺญาเย ถีนมฺิทํ ตทงฺคสุญฺณํ, อวิกฺเขเปเน อฺทุทจฺจํ ตทงฺคสุญฺณํ, ฌมฺมวตฺถาเนน วิจิกิฉฺชา ตทงฺคสุญฺญา, ญาเนน อวิชฺชา ตทงฺคสุญฺญา, ปามฺุชฺเชน อรติ ตทงฺคสุญฺญา, ปจฺมชฺฌาเนน นีวรณา ตทงฺคสุญฺญา ๕เปฯ วิวฏฺฐานานุสฺสณาย สญฺโณคาภินิเวโส ตทงฺคสุญฺโณ : อิทํ ตทงฺคสุญฺณํ. (๗)

กตมํ สฺมจฺเจทสุญฺณํ ? เนกฺขมฺเมณ กามจฺฉนฺโท สฺมจฺฉินฺโน เจว สุญฺโณ จ. อพฺยาปาเทน พฺยาปาโท สฺมจฺฉินฺโน เจว สุญฺโณ จ, อาโลกสญฺญาเย ถีนมฺิทํ สฺมจฺฉินฺนญเจว สุญฺณญจ, อวิกฺเขเปเน อฺทุทจฺจํ สฺมจฺฉินฺนญเจว สุญฺณญจ, ฌมฺมวตฺถาเนน วิจิกิฉฺชา สฺมจฺฉินฺนา เจว สุญฺญา จ, ญาเนน อวิชฺชา สฺมจฺฉินฺนา เจว สุญฺญา จ, ปามฺุชฺเชน อรติ สฺมจฺฉินฺนา เจว สุญฺญา จ, ปจฺมชฺฌาเนน นีวรณา สฺมจฺฉินฺนา เจว สุญฺญา จ ๕เปฯ อรหตฺตมคฺเคณ สพฺพกิเลสฺสา สฺมจฺฉินฺนา เจว สุญฺญา จ; อิทํ สฺมจฺเจทสุญฺณํ. (๘)

^๑ ม. วิเสฏฺฐจเมตํ

กตมํ ปฏิปปสฺสทฺธิสุญฺญํ ? เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺโท ปฏิปปสฺสทฺโธ เจว สุญฺญโณ จ, อพฺยาปาเทเนน พฺยาปาโท ปฏิปปสฺสทฺโธ เจว สุญฺญโณ จ. อาโลกสฺสญฺญาเย ถีนมฺหิํ ปฏิปปสฺสทฺธญฺเจว สุญฺญญจ, อวิกฺเขเปเนน อฺทฺทจฺจํ ปฏิปปสฺสทฺธญฺเจว สุญฺญญจ. ฌมฺมวตฺถาเนเนน วิจิกิฉฺชา ปฏิปปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ, ฌาเณเนน อวิชฺชา ปฏิปปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ. ปามฺมุชฺเชเนน อรติ ปฏิปปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ, ปจฺมชฺชฌาเนเนน นีวรณา ปฏิปปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ ๕เปฯ อรหตฺตมคฺเคเนน สพฺพกิลฺเลสา ปฏิปปสฺสทฺธา เจว สุญฺญา จ; อิทํ ปฏิปปสฺสทฺธิสุญฺญํ. (๙)

กตมํ นิสฺสสรณฺสุญฺญํ ? เนกขมฺเมเนน กามจฺจนฺโท นิสฺสโฆ เจว สุญฺญโณ จ, อพฺยาปาเทเนน พฺยาปาโท นิสฺสโฆ เจว สุญฺญโณ จ, อาโลกสฺสญฺญาเย ถีนมฺหิํ นิสฺสญฺญญฺเจว สุญฺญญจ, อวิกฺเขเปเนน อฺทฺทจฺจํ นิสฺสญฺญญฺเจว สุญฺญญจ, ฌมฺมวตฺถาเนเนน วิจิกิฉฺชา นิสฺสญฺญา เจว สุญฺญา จ, ฌาเณเนน อวิชฺชา นิสฺสญฺญา เจว สุญฺญา จ, ปามฺมุชฺเชเนน อรติ นิสฺสญฺญา เจว สุญฺญา จ, ปจฺมชฺชฌาเนเนน นีวรณา นิสฺสญฺญา เจว สุญฺญา จ ๕เปฯ อรหตฺตมคฺเคเนน สพฺพกิลฺเลสา นิสฺสญฺญา เจว สุญฺญา จ; อิทํ นิสฺสสรณฺสุญฺญํ. (๑๐)

กตมํ อชฺชตฺตสุญฺญํ. อชฺชตฺตํ จกฺขุ สุญฺญํ อตฺเตเนน วา อตฺตนิเยเนน วา นิจฺเจเนน วา คุเวเนน วา สสฺสเตเนน วา อวิปริณามชฺมฺเมเนน วา. อชฺชตฺตํ โสถํ สุญฺญํ ๕เปฯ อชฺชตฺตํ ฆานํ สุญฺญํ. อชฺชตฺตํ ชิวฺหา สุญฺญา. อชฺชตฺตํ กาโย สุญฺญโณ. อชฺชตฺตํ มโน สุญฺญโณ อตฺเตเนน วา อตฺตนิเยเนน วา นิจฺเจเนน วา คุเวเนน วา สสฺสเตเนน วา อวิปริณามชฺมฺเมเนน วา : อิทํ อชฺชตฺตสุญฺญํ. (๑๑)

กตมํ พหิทฺธาสุญฺญํ ? พหิทฺธา รੂปา สุญฺญา ๕เปฯ พหิทฺธา ฌมฺมา สุญฺญา อตฺเตเนน วา อตฺตนิเยเนน วา นิจฺเจเนน วา คุเวเนน วา สสฺสเตเนน วา อวิปริณามชฺมฺเมเนน วา; อิทํ พหิทฺธาสุญฺญํ. (๑๒)

กตมํ ทฺภฺกโตสุญฺญํ ? ยญฺจ อชฺชตฺตํ จกฺขุํ เย จ พหิทฺธา รूปา, อฺภเยตํ¹⁰ สุญฺญา อตฺเตเนน วา อตฺตนิเยเนน วา นิจฺเจเนน วา คุเวเนน วา สสฺสเตเนน วา อวิปริณามชฺมฺเมเนน วา, ยญฺจ อชฺชตฺตํ โสถํ, เย จ พหิทฺธา สทฺธา ๕เปฯ ยญฺจ อชฺชตฺตํ ฆานํ, เย จ พหิทฺธา คนฺธา. ยา จ อชฺชตฺตํ ชิวฺหา, เย จ พหิทฺธา รสา. โย จ อชฺชตฺตํ กาโย, เย จ พหิทฺธา โผฏฺฐพฺพา. โย จ อชฺชตฺตํ มโน, เย จ พหิทฺธา ฌมฺมา, อฺภเยตํ สุญฺญํ อตฺเตเนน วา อตฺตนิเยเนน วา นิจฺเจเนน วา คุเวเนน วา สสฺสเตเนน วา อวิปริณามชฺมฺเมเนน วา; อิทํ ทฺภฺกโตสุญฺญํ. (๑๓)

กตมํ สภาคสุญฺญํ ? ฌ อชฺชตฺตติกาณิ อายตฺตนาณิ สภาคานิ เจว สุญฺญานิ จ, ฌ พหิรฺรานิ อายตฺตนาณิ สภาคานิ เจว สุญฺญานิ จ, ฌ วิญฺญาณกาเย สภาคา เจว สุญฺญา จ, ฌ ผสฺสกาเย สภาคา เจว สุญฺญา จ, ฌ เวทฺนากาเย สภาคา เจว สุญฺญา จ, ฌ สญฺญากาเย สภาคา เจว สุญฺญา จ, ฌ เจตฺนากาเย สภาคา เจว สุญฺญา จ; อิทํ สภาคสุญฺญํ. (๑๔)

กตมํ วิสฺสภาคสุญฺญํ ? ฌ อชฺชตฺตติกาณิ อายตฺตนาณิ ฌหิ พหิรฺรายตฺตเนหิ วิสฺสภาคานิ เจว สุญฺญานิ จ, ฌ พหิรฺรายตฺตนาณิ ฌหิ วิญฺญาณกาเยหิ วิสฺสภาคานิ เจว สุญฺญานิ จ, ฌ วิญฺญาณกาเย ฌหิ ผสฺสกาเยหิ วิสฺสภาคา เจว สุญฺญา จ, ฌ ผสฺสกาเย ฌหิ เวทฺนากาเยหิ วิสฺสภาคา เจว

¹⁰ ก. อฺภเยโต ตํ

สุญญา จ, ฉ เวทนาภายา ฉหิ สญญาภาเยหิ วิสภาคา เจว สุญญา จ, ฉ สญญาภายา ฉหิ
เจตนาภาเยหิ วิสภาคา เจว สุญญา จ; อิทํ วิสภาคสุญญํ. (๑๕)

กตมํ เอสนาสุญญํ ? เนกขมเมสนา กามจฉนฺเทน สุญญา, อพฺยาปาเทสนา พฺยาปาเทน
สุญญา, อาโลกสญญเวสนา ถีนมิทฺเธน สุญญา. อวิกฺเขเปสนา อุตฺตจฺเจน สุญญา, ฌมฺมวตฺถานเ
สนา วิจิกิฉฺฉาย สุญญา, ฌาณฺสนา อวิชฺชาย สุญญา, ปามุชฺเชสนา อรติยา สุญญา,
ปจฺมชฺชฌานฺสนา นีวรณฺหิ สุญญา ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคฺเศสนา สพฺพกิเลเสหิ สุญญา; อิทํ เอสนา
สุญญํ. (๑๖)

กตมํ ปริคฺคหสุญญํ ? เนกขมฺมปริคฺคโห กามจฉนฺเทน สุญฺโณ, อพฺยาปาทปริคฺคโห
พฺยาปาเทน สุญฺโณ, อาโลกสญญาปริคฺคโห ถีนมิทฺเธน สุญฺโณ, อวิกฺเขปปริคฺคโห อุตฺตจฺเจน
สุญฺโณ, ฌมฺมวตฺถานปริคฺคโห วิจิกิฉฺฉาย สุญฺโณ, ฌาณปริคฺคโห อวิชฺชาย สุญฺโณ, ปามุชฺช
ปริคฺคโห อรติยา สุญฺโณ, ปจฺมชฺชฌานปริคฺคโห นีวรณฺหิ สุญฺโณ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคปริคฺคโห
สพฺพกิเลเสหิ สุญฺโณ; อิทํ ปริคฺคหสุญญํ. (๑๗)

กตมํ ปฏฺฐิลาภสุญญํ ? เนกขมฺมปฏฺฐิลาภ กามจฉนฺเทน สุญฺโณ, อพฺยาปาทปฏฺฐิลาภ
พฺยาปาเทน สุญฺโณ, อาโลกสญญาปฏฺฐิลาภ ถีนมิทฺเธน สุญฺโณ, อวิกฺเขปปฏฺฐิลาภ อุตฺตจฺเจน
สุญฺโณ, ฌมฺมวตฺถานปฏฺฐิลาภ วิจิกิฉฺฉาย สุญฺโณ, ฌาณปฏฺฐิลาภ อวิชฺชาย สุญฺโณ, ปามุชฺช
ปฏฺฐิลาภ อรติยา สุญฺโณ, ปจฺมชฺชฌานปฏฺฐิลาภ นีวรณฺหิ สุญฺโณ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคปฏฺฐิลาภ
สพฺพกิเลเสหิ สุญฺโณ; อิทํ ปฏฺฐิลาภสุญญํ. (๑๘)

กตมํ ปฏฺฐิเวธสุญญํ ? เนกขมฺมปฏฺฐิเวธ กามจฉนฺเทน สุญฺโณ, อพฺยาปาทปฏฺฐิเวธ
พฺยาปาเทน สุญฺโณ, อาโลกสญญาปฏฺฐิเวธ ถีนมิทฺเธน สุญฺโณ, อวิกฺเขปปฏฺฐิเวธ อุตฺตจฺเจน
สุญฺโณ, ฌมฺมวตฺถานปฏฺฐิเวธ วิจิกิฉฺฉาย สุญฺโณ, ฌาณปฏฺฐิเวธ อวิชฺชาย สุญฺโณ, ปามุชฺช
ปฏฺฐิเวธ อรติยา สุญฺโณ, ปจฺมชฺชฌานปฏฺฐิเวธ นีวรณฺหิ สุญฺโณ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคปฏฺฐิเวธ
สพฺพกิเลเสหิ สุญฺโณ; อิทํ ปฏฺฐิเวธสุญญํ. (๑๙)

กตมํ เอกตฺตสุญญํ, นานตฺตสุญญํ ? กามจฉนฺโท นานตฺตํ, เนกขมฺมํ เอกตฺตํ, เนกขมฺเม
กตฺตํ เจตยโต กามจฉนฺเทน สุญญํ, พฺยาปาโท นานตฺตํ, อพฺยาปาโท เอกตฺตํ, อพฺยาปาเทกตฺตํ
เจตยโต พฺยาปาเทน สุญญํ. ถีนมิทฺธํ นานตฺตํ, อาโลกสญญา เอกตฺตํ, อาโลกสญญเอกตฺตํ
เจตยโต ถีนมิทฺเธน สุญญํ, อุตฺตจฺจํ นานตฺตํ, อวิกฺเขปโ เอกตฺตํ, อวิกฺเขเปกตฺตํ เจตยโต อุตฺตจฺเจน
สุญญํ, วิจิกิฉฺฉา นานตฺตํ, ฌมฺมวตฺถานํ เอกตฺตํ, ฌมฺมวตฺถานเอกตฺตํ เจตยโต วิจิกิฉฺฉาย สุญญํ.
อวิชฺชา นานตฺตํ, ฌาณํ เอกตฺตํ, ฌาณเอกตฺตํ เจตยโต อวิชฺชาย สุญญํ. อรติ นานตฺตํ, ปาโมชฺชํ
เอกตฺตํ, ปาโมชฺเชกตฺตํ เจตยโต อรติยา สุญญํ. นีวรณฺา นานตฺตํ, ปจฺมชฺชฌานํ เอกตฺตํ,
ปจฺมชฺชฌานเอกตฺตํ เจตยโต นีวรณฺหิ สุญญํ ฯเปฯ สพฺพกิเลสํ นานตฺตํ, อรหตฺตมคฺคโ เอกตฺตํ,
อรหตฺตมคฺคเอกตฺตํ เจตยโต สพฺพกิเลเสหิ สุญญํ; อิทํ เอกตฺตสุญญํ, นานตฺตสุญญํ. (๒๐ – ๒๑)

กตมํ ขนฺติสุญญํ ? เนกขมฺมขนฺติ กามจฉนฺเทน สุญญา, อพฺยาปาทขนฺติ พฺยาปาเทน
สุญญา, อาโลกสญญาขนฺติ ถีนมิทฺเธน สุญญา, อวิกฺเขปขนฺติ อุตฺตจฺเจน สุญญา,
ฌมฺมวตฺถานขนฺติ วิจิกิฉฺฉาย สุญญา, ฌาณขนฺติ อวิชฺชาย สุญญา, ปามุชฺชขนฺติ อรติยา

สุญญา, ปจฺมชฺฌมานชนฺติ นีวรณฺเหติ สุญญา ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคชนฺติ สพฺพกิเลเสเหติ สุญญา; อิทํ
ชนฺติสุญญํ. (๒๒)

กตมํ อธิฏฺฐจฺานสุญญํ ? เนกฺขมฺมาธิฏฺฐจฺานํ กามจฺจนฺนฺเทน สุญญํ, อพฺยาปาทาธิฏฺฐจฺานํ
พฺยาปาเทน สุญญํ, อาโลกสฺญญาธิฏฺฐจฺานํ ถีนมิทฺถฺนฺ สุญญํ, อวิกฺเขปฺยาธิฏฺฐจฺานํ อุตฺถจฺเจนฺ สุญญํ,
ธมฺมวตฺถานาธิฏฺฐจฺานํ วิจิกิจฺฉาย สุญญํ, ฌาณฺนาธิฏฺฐจฺานํ อวิชฺชฺาย สุญญํ, ปามุชฺชฺาธิฏฺฐจฺานํ อรติ
ยา สุญญํ, ปจฺมชฺฌมานาธิฏฺฐจฺานํ นีวรณฺเหติ สุญญํ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคธาธิฏฺฐจฺานํ สพฺพกิเลเสเหติ
สุญญํ; อิทํ อธิฏฺฐจฺานสุญญํ. (๒๓)

กตมํ ปริโยคฺาหนฺสุญญํ ? เนกฺขมฺมปริโยคฺาหนํ กามจฺจนฺนฺเทน สุญญํ, อพฺยาปาท
ปริโยคฺาหนํ พฺยาปาเทน สุญญํ, อาโลกสฺญญาปริโยคฺาหนํ ถีนมิทฺถฺนฺ สุญญํ, อวิกฺเขป
ปริโยคฺาหนํ อุตฺถจฺเจนฺ สุญญํ, ธมฺมวตฺถานปริโยคฺาหนํ วิจิกิจฺฉาย สุญญํ, ฌาณฺนปริโยคฺาหนํ
อวิชฺชฺาย สุญญํ, ปามุชฺชฺปริโยคฺาหนํ อรติยา สุญญํ, ปจฺมชฺฌมานปริโยคฺาหนํ นีวรณฺเหติ สุญญํ
ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคปริโยคฺาหนํ สพฺพกิเลเสเหติ สุญญํ; อิทํ ปริโยคฺาหนฺสุญญํ. (๒๔)

กตมํ สมฺปชฺานสฺส ปวตฺตปริยาทาหนํ สพฺพสฺญญตฺานํ ปรมตฺถสุญญํ ? อิทฺ สมฺปชฺาโน
เนกฺขมฺเมเน กามจฺจนฺนฺทสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ, อพฺยาปาเทน พฺยาปาทสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ,
อาโลกสฺญญาถ ถีนมิทฺถฺสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ, อวิกฺเขปฺนฺ อุตฺถจฺจฺสฺส ปวตฺตํ ปริยาทียติ
ธมฺมวตฺถาเนน วิจิกิจฺฉาย ปวตฺตํ ปริยาทียติ, ฌาณฺน อวิชฺชฺาย ปวตฺตํ ปริยาทียติ, ปามุชฺชฺน
อรติยา ปวตฺตํ ปริยาทียติ, ปจฺมชฺฌมานนฺ นีวรณฺนํ ปวตฺตํ ปริยาทียติ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคเณ
สพฺพกิเลสํ ปวตฺตํ ปริยาทียติ. อถ วา ปน สมฺปชฺานสฺส อนฺุปาทิสฺเสสฺย นินฺพฺวานธฺาตุยา
ปรีนินฺพฺวายนฺตสฺส อิทฺญฺเจว จกฺขุปวตฺตํ ปริยาทียติ, อญฺญญฺจ จกฺขุปวตฺตํ น อฺุปฺปชฺชฺติ. อิทฺญฺเจว
โสตฺปวตฺตํ ฯเปฯ ฆานปวตฺตํ. ชิวฺหาปวตฺตํ. กายปวตฺตํ. มโนปวตฺตํ ปริยาทียติ, อญฺญญฺจ มโน
ปวตฺตํ น อฺุปฺปชฺชฺติ; อิทํ สมฺปชฺานสฺส ปวตฺตปริยาทาหนํ สพฺพสฺญญตฺานํ ปรมตฺถสุญญนฺติ. (๒๕)

สุญญกถา นิฏฺฐิตา.

ยฺคนทฺธวคฺโค ทฺติโย.

ตสฺสุทฺทานํ

ยฺคนทฺธา¹¹ สจฺจโพชฺฌงฺคา

เมตฺตา วิราคฺปญฺจมา

ปฏฺิสมฺภิตา ธมฺมจกฺกํ

โลกุตฺตรพฺลา สุญญา¹² เต ทสฺชาติ.

เอส นิกายธเรหิ จปิโต อสโม ทฺติโย ปวโร วรฺวคฺโคติ.

¹¹ อ. ยฺคนนฺธา

¹² ฉ.ม. โลกุตฺตรพฺลสุญญาติ

๙. พลกถา

ว่าด้วยพละ

[๔๔] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี
ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ ประการนี้

พละ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. สัทธาพละ (พละคือศรัทธา)
๒. วิริยพละ (พละคือวิริยะ)
๓. สติพละ (พละคือสติ)
๔. สมาธิพละ (พละคือสมาธิ)
๕. ปัญญาพละ (พละคือปัญญา)

อีกอย่างหนึ่ง **พละ ๖๘ ประการ** คือ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปพละ ปฏิสังขานพละ ภาวนาพละ อนวัชชพละ สังคหพละ ชันติพละ ปัญญาตีพละ นิชฌัตติพละ อีสสรียพละ อธิษฐานพละ สมถพละ วิปัสสนาพละ เสกขพละ ๑๐ อเสกขพละ ๑๐ ขีณาสวพละ ๑๐ อิทธิพละ ๑๐ ตถาคตพละ ๑๐

สัทธาพละ เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะไม่หวั่นไหวเพราะความไม่มีศรัทธา ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะอุปถัมภ์สหชาติธรรม ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะครอบงำกิเลสทั้งหลาย ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะเป็นความหมัดจดในเบื้องต้นแห่งปฏิเวธ ชื่อว่า สัทธาพละ เพราะมีสภาวะตั้งมั่นแห่งจิต ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะเป็นความผ่องแผ้วแห่งจิต ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะเป็นเครื่องบรรลุดุจธรรมวิเศษ ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะรู้แจ้งธรรมที่ยิ่ง ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะตรัสรู้สัจจะ ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะให้การบุคคล (บุคคลผู้กระทำ) ตั้งอยู่ เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นสัทธาพละ (๑)

วิริยพละ เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าวิริยพละ เพราะไม่หวั่นไหวเพราะความเกียจคร้าน ชื่อว่าวิริยพละเพราะมีสภาวะอุปถัมภ์สหชาติธรรม ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะครอบงำกิเลสทั้งหลาย ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะเป็นความหมัดจดในเบื้องต้นแห่งปฏิเวธ ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะตั้งมั่นแห่งจิต ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะเป็นความผ่องแผ้วแห่งจิต ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะเป็นเครื่องบรรลุดุจธรรมวิเศษ ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะรู้แจ้งธรรมที่ยิ่ง ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะตรัสรู้สัจจะ ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะให้การบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นวิริยพละ (๒)

สติพละ เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าสติพละ เพราะไม่หวั่นไหวเพราะความประมาท ชื่อว่าสติพละ เพราะ มีสภาวะอุปถัมภ์สหชาติธรรม ฯลฯ ชื่อว่าสติพละ เพราะมีสภาวะให้การบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นสติพละ (๓)

สมาธิพละ เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าสมาธิพละ เพราะไม่หวั่นไหวเพราะอุทัจจะ ชื่อว่าสมาธิพละเพราะมีสภาวะอุปถัมภ์สหชาติธรรม ฯลฯ ชื่อว่าสมาธิพละ เพราะมีสภาวะให้การบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นสมาธิพละ (๔)

ปัญญาพละ เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะไม่หวั่นไหวเพราะอวิชชา ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะมีสภาวะอุปถัมภ์สหชาติธรรม ฯลฯ ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะมีสภาวะให้การบุคคลตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ นี้เป็นปัญญาพละ (๕)

คือ ชื่อว่าสังคหผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะ ย่อมรวมจิตไว้ด้วย อำนาจเนกขัมมะ ชื่อว่าสังคหผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละพยาบาท ย่อมรวมจิตไว้ด้วยอำนาจพยาบาท ชื่อว่าสังคหผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกีนมิทระ ย่อม รวมจิตไว้ด้วยอำนาจอาโลกัสัญญา ฯลฯ ชื่อว่าสังคหผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อ ละกิเลสทั้งปวง ย่อมรวมจิตไว้ด้วยอำนาจอหัตตมรรค นี้เป็นสังคหผล (๑๑)

ขันติผล เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าขันติผล เพราะเนกขัมมะย่อมอดทน เพราะละกามฉันทะได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะอพยาบาทย่อมอดทน เพราะละพยาบาทได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะอาโลกัสัญญาย่อมอดทน เพราะละกีนมิทระได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะอวิกเขปะย่อมอดทน เพราะละอุทฺธัจจะได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะธัมมวัตถานย่อมอดทน เพราะละวิจิกิจฉาได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะญาณย่อมอดทน เพราะละอริชชาได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะปามุชชะย่อมอดทน เพราะละอรติได้แล้ว ชื่อว่าขันติผล เพราะปฐมฌานย่อมอดทน เพราะละนิรวรณี่ได้แล้ว ฯลฯ ชื่อว่าขันติผล เพราะอหัตตมรรคย่อมอดทน เพราะละกิเลสทั้งปวง ได้แล้ว นี้เป็นขันติผล (๑๒)

ปัญญาตติผล เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าปัญญาตติผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะ ย่อมตั้งจิตไว้ด้วยอำนาจเนกขัมมะ ชื่อว่าปัญญาตติผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละพยาบาทย่อมตั้งจิตไว้ด้วยอำนาจพยาบาท ชื่อว่าปัญญาตติผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกีนมิทระ ย่อมตั้งจิตไว้ด้วยอำนาจอาโลกัสัญญา ฯลฯ ชื่อว่าปัญญาตติผล เพราะ พระโยคาวจรเมื่อละกิเลสทั้งปวง ย่อมตั้งจิตไว้ด้วยอำนาจอหัตตมรรค นี้เป็น ปัญญาตติผล (๑๓)

นิชฌัตติผล เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่านิชฌัตติผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะ ย่อมเพ่งจิตด้วยอำนาจเนกขัมมะ ชื่อว่านิชฌัตติผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละพยาบาท ย่อมเพ่งจิตด้วยอำนาจพยาบาท ชื่อว่านิชฌัตติผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละ กีนมิทระ ย่อมเพ่งจิตด้วยอำนาจอาโลกัสัญญา ฯลฯ ชื่อว่านิชฌัตติผล เพราะ พระโยคาวจรเมื่อละกิเลสทั้งปวง ย่อมเพ่งจิตด้วยอำนาจอหัตตมรรค นี้เป็น นิชฌัตติผล (๑๔)

อิสสรียผล เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าอิสสรียผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะ ย่อมบังคับจิต ให้เป็นไปตามอำนาจ ด้วยอำนาจเนกขัมมะ ชื่อว่าอิสสรียผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละพยาบาท ย่อมบังคับจิตให้เป็นไปตามอำนาจด้วยอำนาจพยาบาท ชื่อว่าอิสสรียผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกีนมิทระ ย่อมบังคับจิตให้เป็นไปตามอำนาจ ด้วยอำนาจอาโลกัสัญญา ฯลฯ ชื่อว่าอิสสรียผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกิเลสทั้งปวง ย่อมบังคับจิตให้เป็นไปตามอำนาจด้วยอำนาจอหัตตมรรค นี้เป็นอิสสรียผล (๑๕)

อธิษฐานผล เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าอธิษฐานผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะ ย่อมอธิษฐานจิต ด้วยอำนาจเนกขัมมะ ชื่อว่าอธิษฐานผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละพยาบาท ย่อมอธิษฐานจิตด้วยอำนาจพยาบาท ชื่อว่าอธิษฐานผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกีนมิทระ ย่อมอธิษฐานจิตด้วยอำนาจอาโลกัสัญญา ฯลฯ ชื่อว่าอธิษฐานผล เพราะพระโยคาวจรเมื่อละกิเลสทั้งปวง ย่อมอธิษฐานจิตด้วยอำนาจอหัตตมรรค นี้เป็นอธิษฐานผล (๑๖)

สมถผล เป็นอย่างไร

คือ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณี่ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจเนกขัมมะ เป็นสมถผล ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณี่ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจพยาบาท เป็นสมถผล ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณี่ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจอาโลกัสัญญา เป็น สมถผล ฯลฯ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณี่ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจความเป็นผู้

พิจารณา เห็นความสละคืนหายใจเข้า เป็นสมถพละ ความที่จิตเป็นเอกัคคตารมณ์ไม่ฟุ้งซ่านด้วยอำนาจ
ความเป็นผู้พิจารณาเห็นความสละคืนหายใจออก เป็นสมถพละ

คำว่า **สมถพละ** อธิบายว่า ชื่อว่าสมถพละ เพราะมีความหมายว่าอย่างไร

คือ ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในนิเวศน์ด้วยปฐมฌาน ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่น
ไหวในวิตกพิจารณาด้วยทุติยฌาน ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหว ในปิติด้วยตติยฌาน ชื่อว่าสมถพละ
เพราะจิตไม่หวั่นไหวในสุขและทุกขด้วยจตุตถฌาน ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในรูปสัญญา
ปฏิขสัญญา นานัตตสัญญา ด้วยอากาศาสนัญจายตนสมาบัติ ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวใน
อากาศาสนัญจายตนสัญญาด้วยวิญญาณัญจายตนสมาบัติ ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวใน
วิญญาณัญจายตนสัญญาด้วยอากิญจัญญายตนสมาบัติ ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวใน
อากิญจัญญายตนสัญญาด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหว
ไม่กวดแกว่ง ไม่เอนเอียง เพราะอุทฺธัจจะ เพราะกิเลสที่ประกอบด้วยอุทฺธัจจะและเพราะขันธ นี่เป็นสมถ
พละ (๑๗)

วิปัสสนาพละ เป็นอย่างไร

คือ อนิจจานุปัสสนาเป็นวิปัสสนาพละ ทุกขานุปัสสนาเป็นวิปัสสนาพละ ฯลฯ ปฏิณิสต์คคา
นุปัสสนาเป็นวิปัสสนาพละ อนิจจานุปัสสนาในรูปเป็นวิปัสสนาพละ ทุกขานุปัสสนาในรูปเป็นวิปัสสนาพละ
 ฯลฯ ปฏิณิสต์คคานุปัสสนาในรูปเป็นวิปัสสนาพละ อนิจจานุปัสสนาในเวทนา ฯลฯ ในสัญญา ฯลฯ ใน
สังขาร ฯลฯ ในวิญญาณ ฯลฯ ในจักขุ ฯลฯ อนิจจานุปัสสนาในชราและมรณะเป็นวิปัสสนาพละ ทุกขานุ
ปัสสนาในชราและมรณะเป็นวิปัสสนาพละ ปฏิณิสต์คคานุปัสสนาในชราและมรณะเป็นวิปัสสนาพละ

คำว่า **วิปัสสนาพละ** อธิบายว่า ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะมีความหมายว่า อย่างไร

คือ ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในนิจสัญญาด้วยอนิจจานุปัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนา
พละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในสุขสัญญาด้วยทุกขานุปัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในอตต
สัญญาด้วยอนัตตานุปัสสนา ชื่อว่า วิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในนันทิด้วยนิพพิทานุปัสสนา ชื่อว่า
วิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในราคะด้วยวิราคานุปัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหว
ในสมุทัยด้วยนิโรธานุปัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหวในอาทานะด้วยปฏิณิสต์คคา
นุปัสสนา ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะจิตไม่หวั่นไหว ไม่กวดแกว่ง ไม่เอนเอียง เพราะอวิชา เพราะกิเลสที่
ประกอบด้วยอวิชาและเพราะขันธ นี่เป็นวิปัสสนาพละ (๑๘)

เสกขพละ ๑๐ อเสกขพละ ๑๐ เป็นอย่างไร

คือ ชื่อว่าเสกขพละ เพราะพระเสขะยังต้องศึกษาสัมมาทิฏฐิ ชื่อว่าอเสกขพละ เพราะพระอเสขะ
ศึกษาในสัมมาทิฏฐินั้นเสร็จแล้ว ชื่อว่าเสกขพละ เพราะพระเสขะยังต้องศึกษาสัมมาสังกัปปะ ชื่อว่าเสกข
พละ เพราะพระอเสขะศึกษาในสัมมาสังกัปปะนั้นเสร็จแล้ว ชื่อว่าเสกขพละ เพราะพระเสขะยังต้องศึกษา
สัมมาวาจา ฯลฯ สัมมากัมมันตะ ฯลฯ สัมมาอาชีวะ ฯลฯ สัมมาวายามะ ฯลฯ สัมมาสติ ฯลฯ สัมมาสมาธิ
 ฯลฯ สัมมาญาณ¹³ ฯลฯ สัมมาวิมุตติ¹⁴ ชื่อว่าอเสกขพละ เพราะพระอเสขะศึกษาในสัมมาวาจา สัมมา
กัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณ สัมมาวิมุตตินั้นเสร็จแล้ว เสกข
พละ ๑๐ อเสกขพละ ๑๐ นี้แล (๑๙-๒๐) (=๓๘)

¹³ สัมมาญาณ หมายถึงปัจเจกขณญาณ (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๔/๒๖๗)

¹⁴ สัมมาวิมุตติ หมายถึงธรรมที่ประกอบด้วยผลเว้นมรรคมองค์ ๘ (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๔/๒๖๗)

ชีณาสวพละ ๑๐ เป็นอย่างไร

คือ สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพในพระธรรมวินัยนี้เห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยง ด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริง แม้ข้อที่สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพในพระธรรมวินัยนี้เห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพ ซึ่งภิกษุชีณาสพได้อาศัยแล้วยืนยันความสิ้นอาสวะว่า “อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้ว” (๑)

กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิงด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริง แม้ข้อที่กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิงด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพ ซึ่งภิกษุชีณาสพได้อาศัยแล้วยืนยันความสิ้นอาสวะว่า “อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้ว” (๒)

จิตของภิกษุชีณาสพเป็นธรรมชาติโน้มไป น้อมไป โอนไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดีในเนกขัมมะว่างจากกรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง แม้ข้อที่จิตของภิกษุชีณาสพเป็นธรรมชาติโน้มไป น้อมไป โอนไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดีในเนกขัมมะ ว่างจากกรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพ ซึ่งภิกษุชีณาสพได้อาศัยแล้วยืนยันความสิ้นอาสวะว่า “อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้ว” (๓)

สติปฏิฐาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่สติปฏิฐาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพ ซึ่งภิกษุชีณาสพได้อาศัยแล้วยืนยันความสิ้นอาสวะว่า “อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้ว” (๔)

สัมมปธาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว ๗ อธิธิบาท ๔ ๗ อธิทริย ๕ ๗ พละ ๕ ๗ โขสมงค์ ๗ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพ ซึ่งภิกษุชีณาสพได้อาศัยแล้วยืนยันความสิ้นอาสวะว่า “อาสวะทั้งหลายของเราสิ้นแล้ว” นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพ ๑๐ (๕-๑๐) (=๔๘)

อิทธิพล ๑๐ อะไรบ้าง คือ

๑. ฤทธิ์ที่อิทธิฐาน	๒. ฤทธิ์ที่แสดงได้ต่าง ๆ
๓. ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยใจ	๔. ฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยญาณ
๕. ฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยสมาธิ	๖. ฤทธิ์ของพระอริยะ
๗. ฤทธิ์ที่เกิดจากผลกรรม	๘. ฤทธิ์ของท่านผู้มีบุญ
๙. ฤทธิ์ที่สำเร็จมาจากวิชา	

๑๐. ชื่อว่าฤทธิ์ เพราะมีสภาวะสำเร็จด้วยการประกอบโดยชอบในส่วนนั้น ๆ เป็นปัจจัย

นี่อิทธิพล ๑๐ (๑๐) (=๕๘)

ตถาคตพล ๑๐ อะไรบ้าง

คือ ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยความเป็นฐานะและอฐานะ¹⁵โดยความเป็นฐานะในโลกนี้ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดฐานะโดยความเป็นฐานะและอฐานะโดยความเป็นฐานะตามความเป็นจริง นี้

¹⁵ ฐานะและอฐานะ ได้แก่ การณะและอการณะ (เหตุและสิ่งมิใช่เหตุ) (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๔/๒๗๐)

เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยแล้วยืนยันฐานะที่องอาจบันลือสีหนาท¹⁶ประกาศพรหมจักรในบริษัท¹⁷ (๑)

ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดวิบากแห่งการยึดถือกรรมที่เป็นทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๒)

ตถาคตรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดปฏิบัติที่ให้ถึงภูมิทั้งปวงตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๓)

ตถาคตรู้ชัดโลกธาตุหลายชนิด มีธาตุที่แตกต่างกันตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดโลกธาตุหลายชนิด มีธาตุที่แตกต่างกันตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๔)

ตถาคตรู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง การที่ตถาคต รู้ชัดว่าหมู่สัตว์เป็นผู้มีอัธยาศัยต่างกันตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๕)

ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่นและบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและมีอินทรีย์อ่อน ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดว่าสัตว์เหล่าอื่นและบุคคลเหล่าอื่นมีอินทรีย์แก่กล้าและมีอินทรีย์อ่อนตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๖)

ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้วแห่งฉาน วิโมกข์ สมภาณี และสมาบัติ และการออกจากฉาน วิโมกข์ สมภาณี และสมาบัติ ตามความเป็นจริง การที่ตถาคตรู้ชัดความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้วแห่งฉาน วิโมกข์ สมภาณี และสมาบัติ และการออกจากฉาน วิโมกข์ สมภาณี และสมาบัติตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๗)

ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกถึงชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ การที่ตถาคตระลึกถึงชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๘)

ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุดและกำลังเกิดด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ การที่ตถาคตเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุดและกำลังเกิดด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ นี้เป็นกำลังของตถาคต ฯลฯ (๙)

ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ¹⁸ปัญญาวิมุตติ¹⁹อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะทั้งหลาย สิ้นแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน²⁰ การที่ตถาคตทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เป็นกำลังของตถาคต ที่ตถาคตอาศัยแล้วยืนยันฐานะที่องอาจ บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในบริษัท นี้ตถาคตพละ ๑๐ (๑๐) (=๖๘)

¹⁶ **บันลือสีหนาท** หมายถึงคำพูดที่ตรัสด้วยท่าที่องอาจดังพญาราชาสีห์ ไม่ทรงหวั่นเกรงผู้ใดเพราะทรงมั่นพระทัยในศีล สมภาณี ปัญญาของพระองค์ (ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๔๐๓/๔๓๒)

¹⁷ **บริษัท** ในที่นี้หมายถึงกลุ่มของบุคคลหลายสถานะที่มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อต้องการจะฟังพระธรรมเทศนามี ๘ กลุ่ม คือ ขัตติยบริษัท พวากหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมาหาราชิกาบริษัท ดาวดึงส์บริษัท มารบริษัท และพรหมบริษัท (ช.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๔/๒๗๑, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๑/๑๑๒)

¹⁸ **เจโตวิมุตติ** หมายถึงผลสมาธิ (อง.ตัก.อ. (บาลี) ๒/๑๒/๘๔)

¹⁹ **ปัญญาวิมุตติ** หมายถึงผลปัญญา (อง.ตัก.อ. (บาลี) ๒/๑๒/๘๔)

²⁰ **ในปัจจุบัน** หมายถึงในอภิปหานี้ (ช.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๔/๒๗๔)

[๔๕] ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าสติพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าสมาธิพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าหิริพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าโอตตปปพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ชื่อว่าปฏิสังขานพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร ฯลฯ ชื่อว่าตถาคตพละ เพราะมีสภาวะอย่างไร

คือ ชื่อว่าสัทธาพละ เพราะมีสภาวะไม่หวั่นไหวเพราะความไม่มีศรัทธา ชื่อว่าวิริยพละ เพราะมีสภาวะไม่หวั่นไหวเพราะความเกียจคร้าน ชื่อว่าสติพละ เพราะมีสภาวะไม่หวั่นไหวเพราะความประมาท ชื่อว่าสมาธิพละ เพราะมีสภาวะไม่หวั่นไหวเพราะอุทธัจจะ ชื่อว่าปัญญาพละ เพราะมีสภาวะไม่หวั่นไหวเพราะอวิชชา ชื่อว่า หิริพละ เพราะละอายบาปอกุศลธรรม ชื่อว่าโอตตปปพละ เพราะเกรงกลัวบาปอกุศลธรรม ชื่อว่าปฏิสังขานพละ เพราะพิจารณากิเลสทั้งหลายด้วยญาณ ชื่อว่าภาวนาพละ เพราะธรรมทั้งหลายที่เกิดในภาวนานั้นมีรสเป็นอย่างเดียวกัน ชื่อว่าอนวัชชพละ เพราะในเนกขัมมะนั้นไม่มีโทษแม้หนึ่ง ชื่อว่าสังคหพละ เพราะพระโยคาวจรรวมจิตไว้ด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ชื่อว่าขันติพละ เพราะเนกขัมมะเป็นต้นย่อมอดทนต่อนิรวรณมีกามฉันทะเป็นต้นนั้น ชื่อว่าปัญญาปฏิบัติพละ เพราะพระโยคาวจรตั้งจิตไว้ด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ชื่อว่านิชฌัตติพละ เพราะพระโยคาวจรยอมเพ่งจิตด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ชื่อว่าอิศสิริยพละ เพราะพระโยคาวจรยอมบังคับจิตให้เป็นไปตามอำนาจด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ชื่อว่าอธิษฐานพละ เพราะพระโยคาวจรยอมอธิษฐานจิตด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ชื่อว่าสมถพละ เพราะจิตเป็นเอกัคคตารมณ์ด้วยเนกขัมมะเป็นต้นนั้น ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะพระโยคาวจรยอมพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในภาวนานั้น ชื่อว่าเสกขพละ เพราะพระเสขะยังต้องศึกษาในสัมมาทิฏฐิเป็นต้นนั้น ชื่อว่าอเสกขพละ เพราะพระอเสขะศึกษาในสัมมาทิฏฐิเป็นต้นนั้นเสร็จแล้ว ชื่อว่าชีนาสวพละ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นแล้วด้วยความเห็นด้วยดี²¹ ชื่อว่าอิทธิพละ เพราะฤทธิ์ยอมสำเร็จด้วยการอธิษฐานเป็นต้นด้วยการประกอบโดยชอบในส่วนนั้น ๆ เป็นปัจจัย ชื่อว่าตถาคตพละ เพราะมีสภาวะมีกำลังหาประมาณมิได้ ฉะนี้

พลกถา จบ

๑๐. สุตตญญกถา

ว่าด้วยความว่าง

[๔๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เขากล่าวกันว่า “โลกว่าง โลกว่าง” ด้วยเหตุเท่าไรหนอ พระองค์จึงตรัสว่า “โลกว่าง”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา ฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า “โลกว่าง” อานนท์ อะไรเล่าว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา คือ จักขุเป็นธรรมว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา รูปว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา จักขุวิญญูญาณเป็นธรรมว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา จักขุสัมผัสเป็นธรรมว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา แม้สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออุเบกขาเวทนาที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยก็เป็นธรรมว่างจากอดีตตาและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีตตา

²¹ ความเห็นด้วยดี ในที่นี้หมายถึงญาณที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๕/๒๗๖)

โสตะ ฯลฯ สัททะ ฯลฯ ฆานะ ฯลฯ คันธะ ฯลฯ ชิวหา ฯลฯ ฤษ ฯลฯ กาย ฯลฯ โผฏฐัพพะ ฯลฯ มโน เป็นธรรมว่างจากอดีตและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีต ธรรมารมณฺ์เป็นธรรมว่างจากอดีตและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีต มโนวิญญาณฺ์เป็นธรรมว่างจากอดีตและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีต มโนสัมผัสเป็นธรรมว่างจากอดีตและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีต แม้สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออุเบกขาเวทนาที่เกิดเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยก็เป็นธรรมว่างจากอดีตและจากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีต เพราะฉะนั้น เราจึงกล่าวว่า “โลกว่าง”

๑. บทมติก

[๔๗] ๑. สุญญสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่ว่าง)
๒. สังขารสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นสังขาร)
๓. วิปริณามสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่แปรผัน)
๔. อัคคสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นเลิศ)
๕. ลักขณสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นลักษณะ)
๖. วิกัมภณสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นเหตุข่ม)
๗. ตทังคสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับ)
๘. สมุจเจทสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้ตัดขาด)
๙. ปฏิปัสสัทธิสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้สงบระงับ)
๑๐. นิสสรณสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นเหตุสลัดออก)
๑๑. อัชฌัตตสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นภายใน)
๑๒. พหิทธาสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นภายนอก)
๑๓. ทุกโตสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นภายในและภายนอก)
๑๔. สภาคสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นกลุ่มเดียวกัน)
๑๕. วิสภาคสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่ต่างกลุ่มกัน)
๑๖. เอสนาสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่แสวงหา)
๑๗. ปริคคหสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่กำหนด)
๑๘. ปฏิลาภสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่ได้)
๑๙. ปฏิเวธสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่รู้แจ้ง)
๒๐. เอกัตตสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นสภาวะเดียว)
๒๑. นานัตตสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่เป็นสภาวะต่าง ๆ)
๒๒. ชันติสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่พอใจ)
๒๓. อธิษฐานสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่อธิษฐาน)
๒๔. ปริโยคานสุญญะ	(ความว่างด้วยธรรมที่ยังลง)
๒๕. ความว่างขั้นสูงสุดของความว่างทั้งปวง คือ การที่บุคคลผู้มีสัมปชัญญะทำความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไป	

๒. นิทเทส

[๔๘] ๑. สุญญสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ จักขุเป็นธรรมว่างจากอดีต จากสิ่งที่เนื่องด้วยอดีต จากความเที่ยง จากความยั่งยืน จากความมั่นคง หรือจากความไม่แปรผันเป็นธรรมดา โสตะ ฯลฯ ฆานะ ฯลฯ ชิวหา ฯลฯ กาย ฯลฯ มโนเป็นธรรมว่างจากอดีต จากสิ่งที่เนื่องด้วย อดีต จากความเที่ยง จากความยั่งยืน จากความมั่นคง หรือจากความไม่แปรผัน เป็นธรรมดา นี้ชื่อว่าสุญญสุญญะ

๒. **สังขารสุญญะ** เป็นอย่างไร

คือ **สังขาร ๓ ประการ** ได้แก่

๑. ปุญญาภิสังขาร
๒. อปุญญาภิสังขาร
๓. อานัญชาภิสังขาร

ปุญญาภิสังขาร เป็นธรรมว่างจากอปุญญาภิสังขารและอานัญชาภิสังขาร
 อปุญญาภิสังขาร เป็นธรรมว่างจากปุญญาภิสังขารและอานัญชาภิสังขาร
 อานัญชาภิสังขาร เป็นธรรมว่างจากปุญญาภิสังขารและอปุญญาภิสังขาร
 นี้สังขาร ๓ ประการ

อีกนัยหนึ่ง **สังขาร ๓ ประการ** ได้แก่

๑. กายสังขาร
๒. วจีสังขาร
๓. จิตตสังขาร

กายสังขาร เป็นธรรมว่างจากวจีสังขารและจิตตสังขาร
 วจีสังขาร เป็นธรรมว่างจากกายสังขารและจิตตสังขาร
 จิตตสังขาร เป็นธรรมว่างจากกายสังขารและวจีสังขาร
 นี้สังขาร ๓ ประการ

อีกนัยหนึ่ง **สังขาร ๓ ประการ** ได้แก่

๑. สังขารส่วนอดีต
๒. สังขารส่วนอนาคต
๓. สังขารส่วนปัจจุบัน

สังขารส่วนอดีต เป็นธรรมว่างจากสังขารส่วนอนาคตและสังขารส่วนปัจจุบัน
 สังขารส่วนอนาคต เป็นธรรมว่างจากสังขารส่วนอดีตและสังขารส่วนปัจจุบัน
 สังขารส่วนปัจจุบัน เป็นธรรมว่างจากสังขารส่วนอดีตและสังขารส่วนอนาคต
 นี้สังขาร ๓ ประการ

นี้ชื่อว่าสังขารสุญญะ

๓. **วิปริณามสุญญะ** เป็นอย่างไร

คือ รูปที่เกิดแล้วเป็นธรรมว่างตามสภาวะ รูปที่ดับไปเป็นธรรมแปรผันและว่าง เวทนาที่เกิดแล้ว
 เป็นธรรมว่างตามสภาวะ เวทนาที่ดับไปเป็นธรรมแปรผันและว่าง สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ฯลฯ
 จักขุ ฯลฯ ภาพที่เกิดแล้วเป็นธรรมว่างตามสภาวะ ภาพที่ดับไปเป็นธรรมแปรผันและว่าง นี้ชื่อว่าวิปริณาม
 สุญญะ

๔. **อัคคสุญญะ** เป็นอย่างไร

คือ ทางที่เลิศ ทางที่ประเสริฐ ทางที่วิเศษ คือ ความสงบแห่งสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้ง
 ปวง ความสิ้นไปแห่งตัณหา ความคลายกำหนด ความดับ นิพพาน นี้ชื่อว่า อัคคสุญญะ

๕. **ลักขณสุญญะ** เป็นอย่างไร

คือ **ลักษณะ ๒ ประการ** ได้แก่

๑. พาลลักษณะ²² (ลักษณะคนพาล)

²² พาลลักษณะ หมายถึงลักษณะคนพาล ๓ ประการ คือ (๑) คิดแต่เรื่องที่ชั่ว (๒) พุดแต่สิ่งชั่ว (๓) ทำแต่กรรมที่ชั่ว (ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๔๘/๒๘๓)

๒. บัณฑิตลักษณะ²³ (ลักษณะบัณฑิต)

พาลลักษณะ เป็นธรรมว่างจากบัณฑิตลักษณะ

บัณฑิตลักษณะ เป็นธรรมว่างจากพาลลักษณะ

ลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่

๑. อุปปาทลักษณะ (ลักษณะความเกิดขึ้น)

๒. วยลักษณะ (ลักษณะความเสื่อม)

๓. จิตฺตัญญูถิตตลักษณะ (ลักษณะแปรผันเมื่อยังตั้งอยู่)

อุปปาทลักษณะ เป็นธรรมว่างจากวยลักษณะและจิตฺตัญญูถิตตลักษณะ

วยลักษณะ เป็นธรรมว่างจากอุปปาทลักษณะและจิตฺตัญญูถิตตลักษณะ

จิตฺตัญญูถิตตลักษณะ เป็นธรรมว่างจากอุปปาทลักษณะและวยลักษณะ

อุปปาทลักษณะแห่งรูป เป็นธรรมว่างจากวยลักษณะและจิตฺตัญญูถิตตลักษณะ

วยลักษณะแห่งรูป เป็นธรรมว่างจากอุปปาทลักษณะและจิตฺตัญญูถิตตลักษณะ

จิตฺตัญญูถิตตลักษณะแห่งรูป เป็นธรรมว่างจากอุปปาทลักษณะและวยลักษณะ

อุปปาทลักษณะแห่งเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ฯลฯ จักขุ ฯลฯ

อุปปาทลักษณะแห่งชราและมรณะ เป็นธรรมว่างจากวยลักษณะและจิตฺตัญญูถิตตลักษณะ

วยลักษณะแห่งชราและมรณะ เป็นธรรมว่างจากอุปปาทลักษณะและจิตฺตัญญูถิตตลักษณะ

จิตฺตัญญูถิตตลักษณะแห่งชราและมรณะ เป็นธรรมว่างจากอุปปาทลักษณะและวยลักษณะ

นี้ชื่อว่าลักษณะสุญญะ

๖. วิกัมภนสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ กามฉันทะเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยเนกขัมมะ และเป็นธรรมว่างจากเนกขัมมะ พยาบาท เป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยอพยาบาท และเป็นธรรมว่างจากอพยาบาท ถีนมิทระเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยอาโลกัสัญญา และเป็นธรรมว่างจากอาโลกัสัญญา อุทธัจจะ เป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยอวิกเขปะ และเป็นธรรมว่างจากอวิกเขปะ วิจิกิจฉาเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยธัมมวัตถาน และเป็นธรรมว่างจากธัมมวัตถาน อวิชชาเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยญาณ และเป็นธรรมว่างจากญาณ อรติเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยปามุชชะ และเป็นธรรมว่างจากปามุชชะ นิวรรณเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยปฐมฌาน และเป็นธรรมว่างจากปฐมฌาน ฯลฯ²⁴ กิเลสทั้งปวงเป็นธรรมที่บุคคลข่มไว้ด้วยอรหัตตมรรค และเป็นธรรมว่างจากอรหัตตมรรค นี้ชื่อว่าวิกัมภนสุญญะ

๗. ตทังคสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ กามฉันทะเป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยเนกขัมมะ และเป็นธรรมว่างจากเนกขัมมะ พยาบาท เป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยอพยาบาท และเป็นธรรมว่างจากอพยาบาท ถีนมิทระเป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยอาโลกัสัญญา และเป็นธรรมว่างจากอาโลกัสัญญา อุทธัจจะ เป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยอวิกเขปะ และเป็นธรรมว่างจากอวิกเขปะ วิจิกิจฉาเป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยธัมมวัตถาน และเป็นธรรมว่างจากธัมมวัตถาน อวิชชาเป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยญาณ และเป็นธรรมว่างจากญาณ อรติเป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยปามุชชะ และเป็นธรรมว่างจากปามุชชะ นิวรรณเป็นธรรมที่บุคคลละได้ด้วยปฐมฌาน และเป็น

²³ บัณฑิตลักษณะ หมายถึงลักษณะบัณฑิต ๓ ประการ คือ (๑) คิดแต่เรื่องที่ดี (๒) พุดแต่สิ่งที่ดี (๓) ทำแต่กรรมดี (ขุ.ป.อ.(บาลี) ๒/๔๘/๒๘๓)

²⁴ คู่มือธรรมที่เป็นคู่ตรงกันข้าม ๓๗ คู่ ในข้อที่ ๒๘ (สุตมยญาณที่ ๔) หน้า ๔๑-๔๔ ในเล่มนี้

โณภูฏัพพะ ฯลฯ ธรรมารมณฺที่ เป็นอายตนะภายนอก เป็นธรรมว่างจากอตฺตา จากสิ่งทีเื่องด้วยอตฺตา จากความเที่ยง จากความย้งยืน จากความมั่นคง หรือจากความไม่แปรผันเป็นธรรมดา นี้ชื่อวาพหิทธาสุญญะ

๑๓. ทุกโตสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ จักขุทีเป็นอายตนะภายในและรูปทีเป็นอายตนะภายนอกทั้งสองนั้น เป็นธรรมว่างจากอตฺตา จากสิ่งทีเื่องด้วยอตฺตา จากความเที่ยง จากความย้งยืน จากความมั่นคง หรือจากความไม่แปรผันเป็นธรรมดา โสตะทีเป็นอายตนะภายในและสัททะทีเป็นอายตนะภายนอก ฯลฯ ฆานะทีเป็นอายตนะภายในและคันธะทีเป็นอายตนะภายนอก ฯลฯ ชิวหาทีเป็นอายตนะภายในและรสทีเป็นอายตนะภายนอก ฯลฯ ภายทีเป็นอายตนะภายในและโณภูฏัพพะทีเป็นอายตนะภายนอก ฯลฯ มโนทีเป็นอายตนะภายในและธรรมารมณฺที่ เป็นอายตนะภายนอกทั้งสองนั้น เป็นธรรมว่างจากอตฺตา จากสิ่งทีเื่องด้วยอตฺตา จากความเที่ยง จากความย้งยืน จากความมั่นคง หรือจากความไม่แปรผัน นี้ชื่อวาทุกโตสุญญะ

๑๔. สภาคสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ อายตนะภายใน ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง อายตนะภายนอก ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง หมวดวิญญาณ ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง หมวดผัสสะ ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง หมวดเวทนา ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง หมวดสัญญา ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง หมวดเจตนา ๖ เป็นธรรมกลุ่มเดียวกันและเป็นธรรมว่าง นี้ชื่อวาสภาคสุญญะ

๑๕. วิสภาคสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ อายตนะภายใน ๖ เป็นธรรมต่างกลุ่มกับอายตนะภายนอก ๖ และเป็นธรรมว่าง อายตนะภายนอก ๖ เป็นธรรมต่างกลุ่มกับหมวดวิญญาณ ๖ และเป็นธรรมว่าง หมวดผัสสะ ๖ เป็นธรรมต่างกลุ่มกับหมวดเวทนา ๖ และเป็นธรรมว่าง หมวดเวทนา ๖ เป็นธรรมต่างกลุ่มกับหมวดสัญญา ๖ และเป็นธรรมว่าง หมวดสัญญา ๖ เป็นธรรมต่างกลุ่มกับหมวดเจตนา ๖ และเป็นธรรมว่าง นี้ชื่อวาวิสภาคสุญญะ

๑๖. เสนาสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ เนกขัมมะทีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากกามฉันทะ อพยาบาททีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากพยาบาท อาโลกสัญญาทีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากถีนมิทตะ อวิกเขปะทีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากอุทธัจจะ ญาณทีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากอวิชชา รัมมวัตถานทีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากอโรติ ปฐมฌานทีบุคคลแสวงหาเป็นธรรมว่างจากนิรวรณฺ ฯลฯ อรหัตตมรรคทีบุคคลแสวงหา เป็นธรรมว่างจากกิเลสทั้งปวง นี้ชื่อวาเสนาสุญญะ

๑๗. ปรีคคหสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ เนกขัมมะทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากกามฉันทะ อพยาบาททีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากพยาบาท อาโลกสัญญาทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากถีนมิทตะ อวิกเขปะทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากอุทธัจจะ ญาณทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากอวิชชา รัมมวัตถานทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากอโรติ ปฐมฌานทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากนิรวรณฺ ฯลฯ อรหัตตมรรคทีบุคคลกำหนด เป็นธรรมว่างจากกิเลสทั้งปวง นี้ชื่อวาปรีคคหสุญญะ

๑๘. ปฏิลาภสุญญะ เป็นอย่างไร

คือ เนกขัมมะทีบุคคลได้ เป็นธรรมว่างจากกามฉันทะ อพยาบาททีบุคคลได้ เป็นธรรมว่างจากพยาบาท อาโลกสัญญาทีบุคคลได้ เป็นธรรมว่างจากถีนมิทตะ อวิกเขปะทีบุคคลได้ เป็นธรรมว่างจากอุทธัจจะ ญาณทีบุคคลได้ เป็นธรรมว่างจากอวิชชา รัมมวัตถานทีบุคคลได้ เป็นธรรมว่างจากอโรติ

ธรรมว่างจากอรรถิ ปฐมณานที่บุคคลหยั่งลง เป็นธรรมว่างจากนิวรรณ์ ฯลฯ อรรถัตตมรรคที่บุคคลหยั่งลง เป็นธรรมว่างจากกิเลสทั้งปวง นี้ชื่อว่าปริโยคาน-สุญญะ

๒๕. ความว่างขั้นสูงสุดของความว่างทั้งปวง คือ การที่บุคคลผู้มีสัมปชัญญะ ทำความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไป เป็นอย่างไร

คือ บุคคลผู้มีสัมปชัญญะในโลกนี้ ทำความเป็นไปแห่งกามฉันทะให้สิ้นไปด้วยเนกขัมมะ ทำความเป็นไปแห่งพยาบาทให้สิ้นไปด้วยอพยาบาท ทำความเป็นไปแห่งถีนมิทธะให้สิ้นไปด้วยอาโลกัสัญญา ทำความเป็นไปแห่งอุทธัจจะให้สิ้นไปด้วยอวิกเขปะ ทำความเป็นไปแห่งวิจิจจณาให้สิ้นไปด้วยธัมมวัตถาน ทำความเป็นไปแห่งอวิชชาให้สิ้นไปด้วยญาณ ทำความเป็นไปแห่งอรรถิให้สิ้นไปด้วยปามุชชะ ทำความเป็นไปแห่งนิวรรณ์ให้สิ้นไปด้วยปฐมณาน ฯลฯ ทำความเป็นไปแห่งกิเลสทั้งปวงให้สิ้นไปด้วยอรรถัตตมรรค

อีกนัยหนึ่ง ความเป็นไปแห่งจักขุนี้ของบุคคลผู้มีสัมปชัญญะ ผู้บรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ย่อมสิ้นไป และความเป็นไปแห่งจักขุอื่นก็ไม่เกิดขึ้น

ความเป็นไปแห่งโสตะ ฯลฯ ความเป็นไปแห่งฆานะ ฯลฯ ความเป็นไปแห่งชีวหา ฯลฯ ความเป็นไปแห่งกาย ฯลฯ

ความเป็นไปแห่งมโนนี้ของบุคคลผู้มีสัมปชัญญะ ผู้บรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ย่อมสิ้นไป และความเป็นไปแห่งมโนอื่นก็ไม่เกิดขึ้น นี้ชื่อว่าความว่างขั้นสูงสุดของความว่างทั้งปวง คือ การที่บุคคลผู้มีสัมปชัญญะทำความเป็นไปแห่งกิเลสให้สิ้นไป ฉะนั้น

สุญญกถา จบ

ยุคนัททวรรคที่ ๒ จบ

รวมกถาที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ยุคนัททกถา	๒. สัจจกถา
๓. โพชฌมคกถา	๔. เมตตากถา
๕. วิราคกถา	๖. ปฏิสัมภิทากถา
๗. ธัมมจักกกถา	๘. โลกุตตรกถา
๙. พลกถา	๑๐. สุญญกถา

วรรคที่ ๒ นี้เป็นวรรคอันยอดเยี่ยม ไม่มีวรรคอื่นเสมอ ท่านผู้ทรงนิกายตั้งไว้แล้ว ฉะนั้นแล